

राष्ट्रिय सूचना आयोग
 प्रमुख सूचना आयुक्त कृष्णहरि बाँस्कोटा
 सूचना आयुक्त किरणकुमार पोखरेल
 सूचना आयुक्त यशोदादेवी तिम्सिना
आदेश

मु.नं. ६७९/२०७२/०७३

निर्णय नं. १३५१

जिल्ला मकवानपुर, हेटौडा-४ निवासी गिरिजा अधिकारी १ पुनरावेदक

विरुद्ध

कार्यालय प्रमुख, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, मकवानपुर १ विपक्षी

सूचना अधिकारी, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, मकवानपुर १

सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ अन्तर्गत यस आयोग समक्ष पर्न आएको पुनरावेदन र तत् सम्बन्धमा यस आयोगबाट भएको कारवाहीको संक्षिप्त तथ्य निम्नानुसार छ ।

१. जिल्ला मकवानपुर, हेटौडा-४ निवासी गिरिजा अधिकारीले जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, मकवानपुरका सूचना अधिकारी समक्ष मिति २०७३।०२।२३ मा सूचना माग गरेको ।
२. प्रकरण (१) बमोजिमको निवेदन परेपछि जि. वि. स. मकवानपुरले यस आयोगसँग सूचना दिन द्विविधा भएको भनी मिति २०७३।०२।३२ को पत्रद्वारा निर्देशन माग गरेको ।
३. प्रकरण (२) बमोजिमको पत्र प्राप्त भएपछि यस आयोगबाट सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (३) ले रोक लगाएको सूचना बाहेक अन्य सूचना प्रवाह गर्नु पर्ने व्यहोराको पत्र २०७३।०३।०७ मा लेखी पठाएको ।
४. तत् पश्चात "मैले माग गरेको सूचना पाईन" भनी पुनरावेदक गिरिजा अधिकारीले मिति २०७३।०३।२२ मा यस आयोगमा पुनरावेदन दर्ता गराएको । निज पुनरावेदकले यस पूर्व मिति २०७३।०३।०५ मा पनि आयोगमा पुनरावेदन गरेको ।
५. निज पुनरावेदकले दिएको पुनरावेदन अध्ययन गर्दा जि. वि. स. मकवानपुरले मिति २०७३।०३।१२ मा दिइएको आंशिक सूचना उपर चित्त नदुक्नी पूर्ण सूचना माग गरी स्थानीय विकास अधिकारी समक्ष मिति २०७३।०३।१२ मा सूचना माग गरेकोमा जि. वि. स. मकवानपुरको मिति २०७३।०३।१६ को ४ वुटा पत्रद्वारा मलाई सूचना दिन नमिल्ने भनिएकाले आयोगमा पुनरावेदन गर्न आएको छु भन्ने व्यहोराको पुनरावेदन गरेको । जि. वि. स. ले जारी गरेको मिति २०७३।०३।१२ गतेको बोधार्थ यस आयोगलाई पनि दिईएको ।

६. जि. वि. स. को कार्यालय प्रति २०७३०३१९ मा पुनः पुनरावेदकलाई ४ वटा पत्रद्वारा सूचना दिन इन्कार गरेपछि पुनरावेदक आयोगमा पुनरावेदन गर्न आएको देखिन्छ ।

आयोगको ठहर/निर्णय

प्रस्तुत पुनरावेदनमा जि. वि. स. को कार्यालय, मकवानपुरको कार्यालयले २०७३०३१९ को निर्णयानुसार देहायका ४ वटा कारणले सूचना दिन नमिल्ने गरी निर्णय भएको निम्न विषयमा निरूपण हुनु पर्ने देखिन्छ :-

- (क) पुनरावेदककै सरोकारका सूचना हुन भन्ने प्रमाण संलग्न नभएको र सार्वजनिक सरोकारका सूचना हुन भन्ने विषयमा जि. वि. स. आश्वस्त हुन नसकेको तथा सम्बन्धित निकायबाट प्रमाणित नभएकाले सूचना दिन सकिएन भन्ने भनाईलाई कसरी लिने ?
- (ख) माग गरेको सूचना सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (३) को खण्ड (ग) बमोजिम प्रवाह नगरिने सूचना भित्र पर्छ भन्ने जि. वि. स. मकवानपुरको जिकिरसा आश्वस्त हुन सकिने/नसकिने ?
- (ग) सूचनाको हकसम्बन्धी कानून बमोजिम सूचना माग गर्नुको स्पष्ट कारण नखुलेकाले दिन नसकिने भन्ने भनाईमा सत्यता रहे/नरहेको ?
- (घ) माग गरेको सूचना कुन प्रयोजनका लागि उपयोग गर्ने हो ? भन्ने स्पष्ट रूपमा उल्लेख हुन पुग्नेमा सो नदेखिएकाले सूचना दिन नमिल्ने भन्ने जि. वि. स. को तर्कलाई कसरी बुझ्ने ?

माथि प्रकरण (क) मा उल्लेखित विषयलाई केलाउँदा मकवानपुर जिल्लामा रहेका नदी/खोलाबाट संकलन उत्खनन गरिएका नदीजन्य वस्तुहरुको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन, ठेक्का-पट्टा लागेको सन्दर्भ, विशेषतः ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा जस्ता वस्तुको कारोबार र यसको आर्थिक र प्रशासनिक व्यवस्था सम्बन्धी सूचना माग गरेको देखिन्छ । मिसिल संलग्न कागजात हेर्दा पुनरावेदक यी कारोवारसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित देखिँदैन । तर यो विषय सार्वजनिक सरोकारको हो हैन भन्ने विषयमा जि. वि. स. को कार्यालय मकवानपुरले आफू आश्वस्त हुन नसकेको र सम्बन्धित निकायबाट प्रमाणित पनि नभएको जिकिर लिएको छ । सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा २ को खण्ड (ग) मा 'सार्वजनिक महत्व' भन्नाले सार्वजनिक सरोकारको विषय संझनु पर्छ भनिएको छ । सार्वजनिक सरोकार भनेको के हो ? यसको प्रमाणित कसले गर्छ ? भनी ऐनमा उल्लेख भएको अवस्था छैन । यसर्थ प्रस्तुत विषयलाई ऐनको भावनासँग गाँसेर हेर्नुपर्ने हुन्छ । सूचनाको हकसम्बन्धी ऐनको प्रस्तावनामा राज्यका काम कारवाही लोकतान्त्रिक पद्धति अनुरूप खुला र पारदर्शी बनाई नागरिक प्रति जवाफदेही र जिम्मेवार बनाउन, सार्वजनिक निकायमा रहेको सार्वजनिक महत्वको सूचनामा आम नागरिकको पहुँचलाई सरल र सहज बनाउन सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन जारी भएको हो । यो कानून नागरिकले सूचना माग गरेपछि सूचना दिन इन्कार गर्न सुविधा पुगोस भनी तर्जुमा भएको कानून होईन । राज्य र नागरिकको हितमा प्रतिकूल असर पार्ने संवेदनशील सूचनाको संरक्षण गर्ने कानूनी व्यवस्था छ । तर सामान्य भन्दा सामान्य सूचना नागरिकलाई दिनुबाट बञ्चित गर्ने छुट कानूनले कुनै सार्वजनिक निकायको पदाधिकारीलाई दिएको छैन । सार्वजनिक निकायमा रहेको सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (३) को खण्ड (क), (ख), (ग), (घ) र (ङ) मा उल्लेखित सूचनाको संरक्षण गर्न सूचना वर्गिकरण समिति रहेको छ र सो समितिले वर्गिकरण भित्र पारेको सूचना निश्चित अवधिका लागि संरक्षित हुने कानूनी व्यवस्था छ । यसरी वर्गिकरण गरिएको सूचनाको जानकारी उक्त समितिले यस आयोगलाई पठाउनु पर्ने व्यवस्था सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा २७ को उपदफा (२) मा प्रबन्ध गरिएको छ । सो समिति बाहेक अन्य निकायले आफू खुसी सूचनाको वर्गिकरण गरी नागरिकले माग गरेको सूचना दिन इन्कार गर्न सकिने कानूनी आधार छैन । साथै प्रस्तुत कसमा जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, मकवानपुरले यो विषय सूचनाको वर्गिकरण समितिमा पठाएको व्यहोरा व्यक्त गर्न सकेको पनि छैन । जहाँसम्म कुन निकायले कुन सूचना सार्वजनिक सरोकारको हो/होईन भनी प्रमाणित गर्छ भनी जि. वि. स. मकवानपुरले उठाएको प्रश्न छ, यसमा सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा

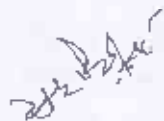
२७ को उपदफा (२) बमोजिम सूचना वर्गिकरण समितिले सूचनाको वर्गिकरण गर्ने, ऐ. को उपदफा (३) बमोजिम सो वर्गिकरण उपर चित्त नदुभानेले यस आयोग समक्ष पुनरावेदनका लागि निवेदन दिन सक्ने र ऐ. को उपदफा (४) बमोजिम उक्त पुनरावेदनको निवेदन उपर आयोगले पुनरावलोकन गर्दा सो सूचना गोप्य राख्नु पर्ने नदेखिएमा सार्वजनिक गर्ने आदेश दिन सक्नेछ भन्ने कानूनी व्यवस्थाको सहारा लिनु पर्ने हुन्छ । यसर्थ जिल्ला विकास समिति गठन सम्बन्धी कानून, जिल्ला विकास समितिको भूमिका, यस निकाय प्रतिको स्थानीय जनताको प्रत्यक्ष सम्बन्ध, सरोकार लगायतका पक्षलाई विश्लेषण गर्दा जिल्ला विकास समितिबाट सम्पादित काम-कारवाहीलाई सार्वजनिक सरोकारको विषय भित्र पर्दैन भनी व्याख्या गर्न सकिने स्थिति छैन । यी सबै विश्लेषण र विवेचनाका आधारमा पुनरावेदकले माग गरेको सूचना सार्वजनिक महत्व/सरोकारका हुन भन्ने देखिँदा पुनरावेदकलाई उपलब्ध गराउन पर्ने देखिन्छ ।

माथि प्रकरण (ख) मा उल्लेखित सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (३) को खण्ड (ग) मा 'आर्थिक, व्यापारिक तथा मौद्रिक हित वा मौद्रिक सम्पत्तीको संरक्षण वा वैकिङ्ग वा व्यापारिक गोपनीयतामा गम्भीर आघात पार्ने सूचना प्रवाह गरिने छैन' भन्ने कानूनी व्यवस्था छ । यस खण्ड बमोजिम संरक्षण गर्नु पर्ने सूचना ऐ. ऐनको दफा २७ बमोजिम वर्गिकरण गर्नु पर्ने विषयमा माथि प्रकरण (क) मा विस्तृत विवेचना भई सकेकोले पुनरावृत्ति गर्नु पर्दैन । प्रस्तुत केसमा अगाडि आएको विषय नदीजन्य वस्तुको उत्खनन लगायतको कामको वातावरणीय प्रभाव विश्लेषण, ठेक्का-पट्टा, ढुङ्गा, गिट्टी-वालुवाको व्यवस्थित उपयोग, जि. वि. स. को राजस्व प्राप्तिसँग सम्बन्धित देखिन्छ । यस्तो प्रकृतिको काम मुलुकमा प्रायः सबै जि. वि. स. बाट भई आएका छन् । स्थानीय निकायको रूपमा कार्यरत जि. वि. स. का यस्ता काम-कारवाहीले प्रत्यक्ष रूपमा जनतालाई सकारात्मक र नकारात्मक दुवै प्रभाव पार्ने हुन्छ । यसर्थ यी विषयका सूचना नागरिकले माग गरेपछि दिन आनकानी गर्ने विषय नभएर सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशित/प्रशारित गर्ने सूचना हुन । यी र यस्ता विषयमा स्थानीय निकायले नियमित रूपमा सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने, नागरिकबाट प्राप्त सुझाव ग्रहण गर्ने र जसो गर्दा आम जनताको हित हुन्छ, त्यसै गर्नु पर्ने हो । यसर्थ हल्का ढंगले, मनोगत रूपमा कुनै सार्वजनिक पद धारण गरेको पदाधिकारीलाई नागरिकले माग गरेको सूचना दिन इन्कार गर्न मन लागेका बखत सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (३) अन्तर्गतको खण्ड (क), (ख), (ग), (घ) र (ङ) को सहारा लिन सकिने विषय नै होईन । यसर्थ जि. वि. स. मकवानपुरले पुनरावेदकले माग गरेको सूचना दिनुको विकल्प देखिन्न ।

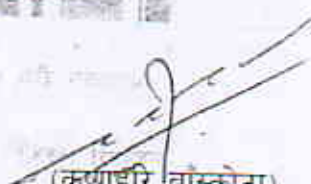
माथि प्रकरण (ग) मा उल्लेखित सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ७ बमोजिम सूचना प्राप्त गर्नु पर्ने कारण खुलाई सूचना माग गर्नु पर्नेमा कारण नखुलाईएकाले सूचना दिन सकिएन भन्ने जि. वि. स. मकवानपुरको भनाई उपयुक्त छ । यस अवस्थामा तत् निकायले निवेदक नागरिकलाई कारण खुलाउन लगाई अर्को निवेदन प्राप्त गरी सूचना दिने तर्फ उन्मुख हुनु पर्छ । नागरिकलाई सहजीकरण गर्नु प्रत्येक सार्वजनिक निकायको कर्तव्य हो । नागरिकबाट भएको कमी-कमजोरीलाई बहाना बनाएर सार्वजनिक निकायहरू आफ्नो कानूनी दायित्वबाट पन्छिन पाउँदैनन् । तथापी प्रस्तुत केसमा जि. वि. स. मकवानपुरले मिति २०७३०२१२ मा द्विविधा परेकाले निर्देशन पाउँ भनी लेखेको पत्रमा 'कारण' नखुलाएकोले सूचना दिन मिल्ने/नमिल्ने भनी सोधनी गरेको देखिँदैन । यसैगरी उक्त विपक्षी जि. वि. स. को कार्यालय, मकवानपुरले मिति २०७३०३१२ मा ७ बूँद सूचना प्रवाह गरेको छ । यसरी हेर्दा उक्त मिति २०७३०३१२ को पत्रद्वारा सूचना प्रवाह गर्दासम्म तत् कार्यालयलाई सूचना मागकर्ताले निवेदनमा 'कारण' नखोलाईएको विषय हेक्कामा तरहने, निजले यी आंशिक सूचनामा मेरो सहमति छैन, पूर्ण सूचना पाउँ भनी पुनः उजूरी गरेपछि 'कारण' नखुलेको निवेदन देखाई सूचना प्रवाह गर्नबाट पन्छिन बहाना खोज्ने प्रवृत्ति उचित होईन । यसर्थ कानून बमोजिम जि. वि. स. को कार्यालय मकवानपुरलाई निवेदनमा 'कारण' खुलाए पछि मात्र माग अनुसारको सूचना दिन सकिने भन्ने लागेमा तुरुन्त सूचना मागकर्ता नागरिकलाई यस कुराको लिखित जानकारी गराई, निजले कारण खुलेको निवेदन दिएमा सूचना दिनु भन्ने आदेश जारी गर्नुको विकल्प यस आयोगसँग छैन । बिना कारण नागरिकले माग गरेको सूचना दिन इन्कार भएको अवस्थामा आयोगमा पुनरावेदन पर्ने र नागरिकको हकको प्रचलन गराउने कार्य क्षेत्र यस आयोगको काँधमा रहेको प्रष्टै छ ।

माथि प्रकरण (घ) मा उल्लेखित माग गरिएको सूचना कुन प्रयोजनका लागि उपयोग गर्ने हो भन्ने स्पष्ट रूपमा उल्लेख नभएकोले सूचना दिन सकिएन भन्ने विषयमा माथि प्रकरण (ग) मा उल्लेखित 'कारण' ले नै सूचना कुन प्रयोजनमा उपयोग हुन्छ भन्ने कुराको जवाफ सार्वजनिक निकायलाई हुने गर्दछ । यस आयोगले यस पूर्व जारी गरेको आदेशमा नागरिकले सूचना माग गर्दा कारण खुलाउनु पर्ने व्यवस्था छ, तर नागरिकले खुलाउने कारण जानकारीका लागि, अध्ययनका लागि, समाचार प्रसारित/प्रकाशित गर्नका लागि भनिएको आधारमा सार्वजनिक निकायले सूचना दिने वा नदिने निर्णय गर्न नमिल्ने तर्फ ध्यानाकर्षण गराई सकेको छ । यी सबै तथ्य र विश्लेषणका आधारमा सूचना दिने पदाधिकारीले 'कारण' जान्न पाउँछन्, तर त्यसपछिको सूचना उपयोग गर्ने प्रयोजनको नालिवेली जानकारीमा लिई विश्वस्त भएपछि मात्रै सूचना प्रवाह गर्ने कानूनी फुर्सद सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीलाई छैन । तिनले नागरिकले माग गरेको सूचना कानून सम्मत ढंगले उपलब्ध गराउनु पर्छ । जहाँसम्म विपक्षी जि. वि. स. को कार्यालय, मकवानपुरले आफूले दिने सूचना भविष्यमा दुरुपयोग हुन्छ कि भन्ने आशंका लिएको भए पहिला नागरिकलाई सूचना दिने कर्तव्य पूरा गर्नु पर्छ । यसमा दुरुपयोग हुन्छ कि भन्ने आशंका गर्ने सुविधा कानूनले सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीलाई दिएको छैन । तर आफूले दिएको सूचना दुरुपयोग भएमा सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३१ को उपदफा (२) बमोजिम जि. वि. स. को कार्यालयले यस आयोगमा उजुरी दिन सक्ने कानूनी व्यवस्था छ । तर, सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३१ को उपदफा (१) ले कुनै पनि व्यक्तिले सार्वजनिक निकायबाट प्राप्त गरेको सूचना जुन प्रयोजनको लागि प्राप्त गरेको हो सोही प्रयोजनको लागि प्रयोग नगरी दुरुपयोग गर्नु हुँदैन भन्ने कानूनी व्यवस्था गरेको छ । यस कानूनको सूचना मागकर्ताले अनिवार्य रूपमा पालना गर्नु पर्ने हुन्छ । यसर्थ प्रस्तुत प्रकरणमा गरिएको विश्लेषणका आधारमा विपक्षी जि. वि. स. को कार्यालय, मकवानपुरले सूचना मागकर्तालाई सूचना उपलब्ध गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

यसरी पुनरावेदक गिरिजा अधिकारीले जि. वि. स. को कार्यालय, मकवानपुरसंग माग गरेको सूचना दिने/नदिने विषयमा मिसिल संलग्न कागजातको विस्तृत विश्लेषण र विवेचना गर्दा आयोग विपक्षी जि. वि. स. को कार्यालय, मकवानपुरलाई सूचना दिनु भन्ने आदेश जारी गर्ने स्थितिमा पुगेको छ । यसर्थ मकवानपुर जिल्लामा रहेका नदी-खोलामा गरिएको वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रतिवेदन, चुरे संरक्षण क्षेत्र सहितको नदी खोलाबाट संकलन र उत्खनन गरिएको वस्तुको संकलन/उत्खनन, प्रक्रिया/कार्यविधि, घाटगद्दी/निकासीको अभिलेख, मानव जोखिम हुने, खोलाको सतह बढ्न गई क्षती हुने भनी यकिन भएका स्थानको विवरण, यससम्बन्धी ठेक्कापट्टा र ठेकेदार कम्पनीले सम्पादन गरेको कामको विवरण, लोथर खोलाको कर्मचारीलाई दिईएको संकलन पूर्जा र यस खोलाको उत्खननबाट भएको निकासीको राजस्व विवरण, यससम्बन्धी आ. व. २०७२/७३ र २०७३/७४ को ठेक्का लगाउँदा प्रकाशित सूचना सहितको विवरण, नदीजन्य पदार्थको जिल्ला भित्र र बहिरका लागि कायम भएको दररेट, यस सम्बन्धमा देवी प्रकोप उद्धार समितिबाट भएको निर्णय, यस सम्बन्धमा वन क्षेत्रबाट गरिने उत्खनन/संकलन सम्बन्धी विवरण, जि. वि. स. ले ठेक्का लगाए वापत ठेकेदार कम्पनीबाट प्राप्त गरेको राजस्व र असुली हुन बाँकी राजस्व लगायतको सूचनाहरू सूचना मागकर्तालाई ७ दिन भित्र उपलब्ध गराउनु सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा १० को उपदफा (३) को खण्ड (क) बमोजिम जिल्ला विकास समितिको कार्यालयका प्रमुख/स्थानीय विकास अधिकारी र सूचना अधिकारीका नाममा यो आदेश जारी गरिएको छ । यस आदेशको कार्यान्वयनका लागि आदेश र पुनरावेदनको प्रतिलिपि साथै राखी सम्बन्धित निकाय/पदाधिकारीलाई पठाउनु । यसको जानकारी पुनरावेदकलाई दिनु ।

(यशोदादेवी तिम्सिना)
सूचना आयुक्त

(किरणकुमार पोखरेल)
सूचना आयुक्त

(ऋणहरी वास्कोटा)
प्रमुख सूचना आयुक्त